

УДК 339.439

АНАЛІЗ І ОЦІНКА ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЛІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Н.В.Каткова, старший викладач

Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова

Проранжовано і проаналізовано за допомогою методів експертних оцінок і кореляційно-регресійного аналізу фактори, які визначають ефективність олійного виробництва. Запропоновано модель, яка дозволяє визначити комплексний

вплив ринкових факторів на ефективність олійнодобуваючого підприємства.

Проранжированы и проанализированы с помощью методов экспертных оценок и корреляционно-регрессионного анализа факторы, которые определяют эффективность маслособывающего производства. Предложена модель, позволяющая определить комплексное влияние рыночных факторов на эффективность маслособывающего предприятия.

Ефективність олійного виробництва залежить від багатьох факторів, які перебувають у тісному взаємозв'язку, що обумовлює їх комплексний вплив. Визначення напрямів підвищення ефективності діяльності олійнодобуваючих підприємств потребує диференціювання факторів, які забезпечують ріст ефективності виробництва, оскільки визначальні фактори розрізняються за ступенем впливу на результатні показники ефективності.

Питання класифікації та впливу факторів на ефективність переробки олійної сировини розглядали у своїх працях Абайдуллин В.К., Безгодкина М.В., Іонкін В.П., Лишаєва Л.Н., Турчина Т.Н. [1], Дзюбак О. [2], Каретнікова В.С., Кухта В.Г. [3], Паронян В.Х., Восканян О.С., Шленська Т.В [4], Фірсов Е.В. [5] та інші. Однак проблема диференціювання факторів ефективності виробництва і наступного їх ранжування за ступенем впливу на показники ефективності залишається відкритою.

Для оцінки впливу факторів, які визначають ефективність олійного виробництва, використовувався метод експертних оцінок. Вибірково на олійнодобуваючих підприємствах Миколаївської області було проведено анкетування (олійноекстракційний завод “Екстрол”, ТОВ “Різоль”, ТОВ “Соняшник”, ТОВ “Горизонт”, ПП “Славич” та ін.). У проведеному дослідженні в якості експертів залучалися директори підприємств, фахівці інженерно-технічних і виробничо-економічних служб підприємств. Ними ранжовано фактори за ступенем їх впливу на ефективність олійного виробництва. Найбільш важливому (впливовому) факторові групи привласнювалося перше місце, а найменш важливому — останнє. Результати ранжування факторів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Ранжування факторів, які впливають
на ефективність олійнодобуваючого виробництва**

Фактор	Оцінка впливу фактора на ефективність виробництва	
	середній бал	ранг
Зовнішні		
- якість вихідної сировини	9	1
- урожайність олійних культур	7,5	2
- експорт насіння	7,5	2
- попит на продукцію	6,25	4
- ціни конкурентів на аналогічну продукцію	7	3
- якість продукції конкурентів	7	3
Внутрішньовиробничі		
- використання основних фондів		
інвестиції у виробництво	6,5	4
упровадження нового і модернізація діючого устаткування	8,5	1
рівень механізації і автоматизації	7,25	3
ступінь використання виробничих потужностей	6,25	5
технічний стан основних виробничих фондів	7,5	2
- використання матеріальних ресурсів		
організація правильного прийому, зберігання і підроботки сировини	8,75	2
додержання технології виробництва	9,5	1
використання прогресивних технологічних схем виробництва	7,5	4
впровадження ресурсозберігаючих технологій	7,25	5
комплексне використання сировини (випуск додаткової продукції із вторинної сировини)	7,75	3
- використання трудових ресурсів		
кваліфікація робітників	9,75	1
виробнича і трудова дисципліна	8,75	2
- організаційні		
рівень організації забезпечення матеріально-технічними ресурсами	8,5	3
рівень організації виробництва, праці і управління	9	2
маркетингова політика	8	5
удосконалення засобів і методів контролю якості продукції	6,75	6
розширення асортименту і покращення структури продукції	8,25	4
- якість продукції	9,75	1

Результати експертного аналізу свідчать, що визначальними факторами підвищення ефективності олійнодобуваючого виробництва серед зовнішніх факторів є якість вихідної сировини (1 місце), урожайність олійних культур і експорт насіння (2 місце). Серед внутрішніх факторів перші місця поділили впровадження нового і модернізація діючого устаткування (фактори використання основних засобів), додержання технології виробництва (використання матеріальних ресурсів), кваліфікація робітників (використання трудових ресурсів), якість продукції. Досить високо оцінено технічний стан основних виробничих фондів, організація правильного прийому, зберігання і підробтки сировини, виробнича і трудова дисципліна, рівень організації виробництва, праці і управління (2 місце). Треті місця — рівень механізації і автоматизації, комплексне використання сировини, рівень організації забезпечення матеріально-технічними ресурсами.

Аналіз експертних даних дозволив виявити найважливіші фактори підвищення ефективності олійнодобуваючого виробництва. Разом з тим розмаїтість факторів, складний характер їх взаємодії ускладнюють отримання якісної характеристики досліджуваних явищ. Наявність ефекту “взаємопосилення” й “взаємопогашення” впливу різних факторів додатково вимагає застосування математико-статистичних методів їх оцінки.

Хоча ефективність роботи олійнодобуваючого підприємства залежить, як показали експертні дослідження, від цілого ряду факторів, аналіз вихідної інформації дозволив вибрати найбільш впливові на результативний показник. З метою визначення тісноти зв'язку між результативним показником (в даному випадку нами обрано прибуток) і факторними показниками розраховано парні коефіцієнти кореляції (за даними підприємства ТОВ “Різолв”) (табл.2.).

Аналіз коефіцієнтів парної кореляції свідчить про те, що між досліджуваною величиною і більшістю факторів існує достатньо тісний зв'язок.

Необхідно підкреслити, що результати рейтингової оцінки факторів і кореляційного аналізу за даними конкретного підприємства не завжди співпадають. Так, згідно з результатами кореляційного аналізу, серед зовнішніх факторів найбільш впливовими є ціна

вихідної сировини і частка підприємства на ринку, а урожайність олійних культур і експорт насіння оказують менший вплив на результати діяльності. Тоді як експерти поставили ці фактори на перше місце. Така різниця пояснюється специфікою і особливостями діяльності кожного підприємства. Наприклад, підприємство ТОВ "Різолв" переробляє насіння сої, в Миколаївській області воно є ведучим, сировинною базою є вся Миколаївська область, а насіння сої експортують зараз невеликими обсягами. От і виходить, що урожайність сої і її експорт не оказує визначального впливу на результати діяльності даного підприємства. Тоді як ціна вихідної сировини значно впливає на ціну реалізації продукції, оскільки олійнодобуваюче виробництво є дуже матеріаломістким. Серед внутрішніх факторів, за результатами кореляційного аналізу, найбільш впливовими є комплексне використання сировини, додержання технології виробництва, якість продукції. В цій групі результати в більшості співпадають з результатами рейтингової оцінки.

Таблиця 2

**Найважливіші фактори, які впливають
на ефективність олійнодобуваючого підприємства ТОВ "Різолв"**

Група факторів	Назва фактора	Одиниця виміру	Коef. парної кореляції
Зовнішні і ринкові фактори	ціна вихідної сировини	грн./т	0,836939
	урожайність олійних культур	ц/га	0,653183
	експорт насіння	%	0,587882
	частка підприємства на ринку	%	0,82999
	ціна реалізації продукції	грн./т	0,910569
Внутрішні фактори	обсяг переробки насіння	т	0,961255
	додержання технології виробництва (вихід олії)	%	0,956956
	якість продукції (% продукції вищої якості)	%	0,928423
	технічний стан основних виробничих фондів (коефіцієнт зносу)	%	0,570524
	собівартість виробництва	грн./т	0,938637
	комплексне використання сировини (коефіцієнт використання сировини)	%	0,940473
	ефективність використання обладнання (коефіцієнт завантаження обладнання)	%	0,698521

Для визначення комплексного впливу ринкових факторів на ефективність олійнодобуваючого підприємства нами запропоновано наступну модель (за даними підприємства ТОВ “Різолв”):

$$Y = -3978715 + 14391 X_1 + 46044 X_2,$$

де Y – прибуток, грн.; X_1 – частка підприємства на ринку, %; X_2 – частка продукції вищої якості, %.

Хоча фактор “якість продукції” є внутрішнім фактором, який формується у виробництві, ми ввели його в модель, оскільки в ринкових умовах цей фактор визначально впливає на конкурентоспроможність продукції (тобто реалізується він на ринку), а значить – і на обсяг її продажу і на ефективність діяльності.

В свою чергу, для визначення зміни результативного показника від зміни фактора на 1% розраховано коефіцієнти еластичності (табл. 3).

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів еластичності

Оціночний показник	Коефіцієнт еластичності
Частка підприємства на ринку (X_1)	1,53
% продукції вищої якості (X_2)	11,08

Аналіз коефіцієнтів рівняння регресії і коефіцієнтів еластичності показав, що найбільший вплив на величину прибутку на підприємстві ТОВ “Різолв” оказує якість продукції: збільшення продукції вищої якості на 1% призведе до збільшення прибутку у рік на 46044 грн. (або 11,08%). Збільшення частки підприємства на ринку на 1% призведе до збільшення прибутку у рік на 14391 грн. (або на 1,53%). Отже, найбільш ефективним напрямом підвищення ефективності виробництва є підвищення якості продукції.

Таким чином, визначальними факторами підвищення ефективності олійнодобуваючого виробництва серед зовнішніх і ринкових факторів є якість і ціна вихідної сировини, урожайність олійних культур і експорт насіння, частка підприємства на ринку. Серед внутрішніх – упровадження нового і модернізація діючого устаткування, додержання технології виробництва, кваліфікація робітників, якість продукції, технічний стан основних виробничих фондів,

організація правильного прийому, зберігання і підробітки сировини, виробнича і трудова дисципліна, рівень організації виробництва, праці і управління, рівень механізації і автоматизації, комплексне використання сировини, рівень організації забезпечення матеріально-технічними ресурсами. На досліджуваному підприємстві ТОВ “Різолв” найбільший вплив на величину прибутку оказує якість продукції, тобто найбільш ефективним напрямом підвищення ефективності діяльності підприємства є підвищення якості продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абайдуллин В.К., Безгодкина М.В., Ионкин В.П., Лишаева Л.Н., Турчина Т.Н. Моделирование динамики рынка маслосемян и продуктов их переработки // Масложировая промышленность. – 2002. – №3. – С.20-22.
2. Дзюбак О. Конъюнктура украинского рынка семян подсолнечника и продуктов их переработки // Олійно-жировий комплекс. – 2004. – №4. – С. 24-28.
3. Каретникова В.С., Кухта В.Г. Экономика и предпринимательство масложирового комплекса Украины: Учеб. пособие. – Харьков: НГУ “ХПИ”, 2003. – 340с.
4. Паронян В.Х., Восканян О.С., Шленская Т.В. Основные научно-технические и стратегические направления развития масложировой отрасли // Пищевая промышленность. – 2004. – №8. – С.24-26.
5. Фирсов Е.В. Система факторов и резервов экономического роста производства масложировой продукции // Масложировая промышленность. – 2004. – №1. – С. 12-14.